

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.60>

УДК 32.019.51 336.025 336.221.4

О. С. Іванишина,

к. е. н, доцент, завідувач кафедри адміністрування податків,

Державний податковий університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4495-7475>

М. М. Романюк,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,

Державний податковий університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8618-4622>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

O. Ivanyshyna,

PhD in Economics, Associate Professor,

Head of the Department of Tax Administration, State Tax University

M. Romanyk,

Postgraduate student, State Tax University State Tax University

PECULIARITIES OF TAX CULTURE FORMATION IN UKRAINE AND EU COUNTRIES

Стаття присвячена аналізу питань формування податкової культури в країнах Європейського Союзу (далі - ЄС) та у вітчизняному суспільстві.

Визначено, що в країнах ЄС на відповідальне ставлення платників податків до виконання ними податкових зобов'язань впливають: рівень довіри платників податків до уряду, справедлива система оподаткування, величина податкового навантаження, обсяг витрат на виконання податкових зобов'язань, простота їх сплати, ймовірність виявлення способів ухилення та невідворотність і масштаб покарання за недотримання податкового законодавства, зворотні вигоди від дотримання у вигляді соціальних послуг та зручної інфраструктури тощо. Досліджено особливості побудови взаємовідносин податкових органів із платниками податків протягом періоду існування ЄС та встановлено їх вплив на формування високого рівня культури сплати податків. Проведено аналіз розвитку процесів оподаткування та відносин між платниками податків та органами влади і управління в сфері оподаткування в Україні. В процесі дослідження з'ясовано причини неналежного рівня податкової дисципліни і культури сплати податків в Україні. Вказано на низький рівень довіри платників податків до дій уряду та контролюючих органів в сфері оподаткування, несправедливість і складність системи оподаткування, яка постійно зазнає змін, що носять несистемний та непослідовний характер. Виокремлено напрямки формування високого рівня податкової культури та визначено заходи заохочення платників дотримуватись виконання податкового законодавства з боку держави, які мають бути дієвими та ефективними: побудова довіри громадян через пояснення рішень уряду, застосування передбачуваних податкових правил та підвищення податкової грамотності, популяризація необхідності сплати податкових платежів насамперед для перемоги у війні з країною-агресором росією тощо.

The article analyses the issues of formation of tax culture in the European Union (EU) and Ukrainian society. It is determined that in the EU countries, the responsible attitude of taxpayers to fulfilment of their tax obligations is influenced by the level of taxpayers' trust in the government, a fair taxation system, the

amount of tax burden, the amount of costs for fulfilment of tax obligations, ease of payment, the likelihood of detection of evasion methods and the inevitability and extent of punishment for non-compliance with tax legislation, the reverse benefits of compliance with tax obligations in the form of social services and convenient infrastructure, etc. It is found that the EU countries use different methods to ensure a high level of tax compliance and tax discipline: the use of coercive methods, the use of persuasive methods and regulated alternatives. It has been found that a higher level of tax discipline and tax culture is observed in those countries where the tax service prefers to establish partnerships with taxpayers, treats them with more respect and applies fewer control measures. The article examines the peculiarities of building relationships between tax authorities and taxpayers during the period of the EU existence. It is found that since its inception, the EU has been taking measures and developing recommendations to establish mutually beneficial trusting relations between taxpayers and tax authorities, which has a positive impact on the formation of tax culture and increasing the level of tax discipline. The author analyses the development of taxation processes and relations between taxpayers and tax authorities in Ukraine in comparison with the period of formation of such relations in the EU. The inconsistent and unsystematic nature of the taxation system is established, which has led to a low level of tax discipline and tax culture in general. The author points to the low public assessment of the activities of regulatory authorities and notes that the image of the tax service is also not positive. The reasons for the inadequate level of tax discipline and tax culture in Ukraine are identified, including: low level of taxpayers' trust in the actions of the government and regulatory authorities; unfairness and complexity of the tax system; low level of tax literacy, etc. The author highlights the areas of formation of a high level of tax culture and identifies measures to encourage taxpayers to comply with tax legislation, including: effective and balanced legislative initiatives by the government to ensure fairness and transparency of the tax system, efficient use of taxpayers' funds; creation of convenient payment methods and tax reporting; application of moral influence and

encouragement to pay taxes by achieving common goals, primarily victory in the war. The author points out the necessity of democratisation of relations and interaction of all subjects of the tax process to ensure a high level of tax culture in society.

Ключові слова: *податкова культура, система оподаткування, платники податків, податкове законодавство, податкові зобов'язання, Європейський Союз, податкові органи.*

Keywords: *tax culture, taxation system, taxpayers, tax legislation, tax liabilities, European Union, tax authorities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Культура оподаткування в будь-якій державі є частиною національної культури, яка відображає ставлення громадян до держави та оподаткування, проявляється в дотриманні громадянами податкового законодавства, у створенні умов з боку держави для своєчасної сплати податків, у розуміння своїх прав та обов'язків як платниками податків так і контролюючими органами. Для формування високого рівня культури сплати податків уряди держав докладають чимало зусиль, так як податкова культура впливає на демократизацію відносин між платниками податків і податковими органами та є одним із дієвих інструментів протидії ухиленню та уникненню від сплати податків. В Україні система оподаткування є досить складною для розуміння та виконання вимог податкового законодавства, адже постійно змінюється та реформується. А в умовах повномасштабної війни з країною-агресором росією, вона продовжує бути недосконалою, адже вносяться зміни до Податкового кодексу України (далі – ПКУ), які носять несистемний та навіть суперечливий характер. Перед урядом стоїть непросте завдання наповнювати бюджет та при цьому забезпечити баланс інтересів платників податків і органів влади. Тому питання формування податкової культури в Україні та підвищення рівня

податкової дисципліни є надзвичайно актуальними. Не дивлячись на те, що громадяни будь-якої держави не в захваті від сплати податків та зборів, проте на відміну від України, в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) переважає свідоме ставлення до необхідності їх сплати. В європейських державах насамперед є розуміння та сприйняття податкових платежів як громадянського обов'язку перед своєю країною. Саме тому доцільним для України є вивчення їх досвіду з метою впровадження кращих традицій та практик, зважаючи на визначений стратегічний вектор руху до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості формування податкової культури в західній традиції, визначення факторів впливу на повноту добровільного виконання податкових зобов'язань досліджували такі зарубіжні вчені як Біргер Нерре, Бенно Торглер, Фрідріх Шнайдер та ін. Питання культури оподаткування та підвищення рівня відповідального ставлення до виконання податкових зобов'язань досліджували вітчизняні науковці Андрущенко В., Іванишина О., Олейнікова Л., Кучерова Г., Лищенко Л., Покатаєва О., Прокопенко І., Тучак Т. та ін.

Зарубіжними та вітчизняними вченими широко досліджується проблематика підвищення рівня податкової культури та відповідно податкової дисципліни. Разом з тим потребує поглибленого аналізу вивчення досвіду формування відповідального ставлення до виконання податкових зобов'язань платниками податків в країнах ЄС для пошуку шляхів формування в Україні високого рівня податкової культури європейського зразка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є оцінка сучасного стану вітчизняної культури оподаткування та аналіз формування податкової культури в країнах ЄС і на цій основі визначення напрямків підвищення рівня податкової культури та податкової дисципліни в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наповнення державного бюджету будь-якої країни залежить від повноти податкових надходжень.

Найкращим способом забезпечення повної та своєчасної сплати податків та зборів є підвищення рівня їх добровільної сплати, яке насамперед базується на довірі громадян до податкової системи. Справедливість податкової системи, в свою чергу, залежить від держави в особі органів законодавчої та виконавчої влади, які формують та реалізують податкову політику. Та для забезпечення процесу справедливого оподаткування мають бути встановлені перш за все взаємовигідні партнерські відносини між платниками податків та державою.

Аналізу взаємовідносин платників податків та органів влади присвячено велику кількість праць як зарубіжних так і вітчизняних вчених. Досліджуючи багатовікову історію цих взаємовідносин, вчені звертають увагу, що в їх основі лежить податкова культура, яка також складалася віками та формувалась під впливом моралі, етики, релігії та традицій у різних сферах життєдіяльності людей. Німецький вчений Біргер Нерре так характеризує податкову культуру: вона «охоплює всі взаємозв'язані інститути, причетні до національної податкової системи та їх практичної імплементації, котрі внутрішньо притаманні історичному розвитку даної країни. До інститутів культури належать усі успадковані способи звичного мислення, а також соціальні зв'язки, що виникли як результат взаємодії установлених правових й адміністративних порядків» [1, с. 312]. В. Андрущенко, вітчизняний професор і фахівець в сфері як вітчизняного так і міжнародного оподаткування, який досліджував морально-етичні імперативи податків та оподаткування в західній традиції, переконаний, що «стан податкової культури в конкретній країні знаходиться в залежності від дії ще ряду чинників: (1) етнонаціональних особливостей сприймання загальнолюдських цінностей (чесності, справедливості, відповідальності, почуття обов'язку і т.п.); (2) історично обумовлених національних традицій оподаткування та устрою податкової системи (наприклад, пропорції прямих і непрямих податків); (3) умов соціального та інтелектуального розвитку

народних мас; (4) характеру взаємодії між діючими особами податкового процесу – платниками і збирачами податків» [1, с. 336].

Досліджуючи процес формування податкової культури в країнах ЄС, вчені Покатаєва О.В. та Кучерова Г.Ю. визначають фактори свідомої сплати податків, розмежовуючи їх на ті, що впливають на мотивацію платників добровільно виконувати податкові зобов'язання на рівні держави, тобто макрорівні та на рівні окремого платника, – на мікрорівні. Так, на макрорівні «до основних категорій, які обумовлюють поведінку платників податків в межах дотримання податкового законодавства, європейські фахівці відносять податкову мораль, податкову дисципліну, податкову культуру, справедливість побудови податкової системи та рівень довіри платників податків до діючого уряду в країні» [5]. На мікрорівні «в межах індивідуального підходу європейські фахівці розглядають більш уточнені фактори свідомої сплати податків: величину податкового тягаря; обсяг витрат, пов'язаних з дотриманням податкового законодавства; знання та навички платника податків; ймовірність виявлення і масштаб покарання за недотримання податкового законодавства; прямі вигоди від дотримання податкового законодавства або сприяння йому; норми та цінності платника податків» [5].

Варто звернути увагу на те, що для досягнення високого рівня податкової культури держави-члени ЄС пройшли ряд етапів та складну трансформацію пріоритетів у взаємодії між платниками податків та податковими органами, починаючи з 50-х років минулого століття, тобто зі створення самого ЄС. В той же час, Україна як незалежна держава, лише в 90-х роках минулого століття почала розбудову податкової системи та пошук шляхів ефективного адміністрування податків і зборів, адже до виходу зі складу СРСР в Україні діяла командно-адміністративна система як в управлінні державою так і в сфері справляння податків та зборів.

В таблиці 1 наведено порівняльний аналіз етапів трансформації взаємовідносин між платниками податків і зборів та податковими органами в країнах ЄС та в Україні.

Таблиця 1. Етапи трансформації взаємовідносин між платниками податків та податковими органами в країнах ЄС та Україні.

Період	Зміст та напрямки податкової політики в межах етапів	
	в країнах ЄС	в Україні
1950 – 1980	Розвиток ефективної національної податкової системи, створення ефективних інструментів аудиту та запобігання порушенням податкового законодавства.	Україна знаходиться в умовах командно-адміністративної системи. Податки виступають лише у фінансовій ролі, податкова політика практично відсутня.
1980 – 1990	Розвиток різноманітних сервісів для платників податків. Насамперед такі послуги носять консультативний характер. Так, у Німеччині широко використовується посада «податковий консультант». Податкові консультанти не є працівниками податкових органів, при цьому отримують дозволи на здійснення незалежної професійної діяльності від державних органів та надають послуги платникам податків щодо організації податкових справ. В економічних системах нових членів ЄС, існують кризові явища щодо розробки та створення ефективних механізмів міжнародного регулювання системи податкового адміністрування в рамках ЄС.	Продовжує діяти командно-адміністративна система в сфері оподаткування (Україна знаходиться у складі СРСР)
1990 - 2000	Розробка нової податкової політики, основною метою якої є інтернаціоналізація та гармонізація оподаткування в рамках ЄС.	Трансформаційно-формулюючий період, що характеризується перетворенням системи оподаткування на пріоритетне джерело формування державного бюджету й становленням податкової системи в умовах незалежності країни, формуванням основ законодавчої бази у сфері оподаткування та створенням Державної податкової інспекції. Приймаються хаотичні, необґрунтовані зміни до податкового законодавства в умовах посилення податкового контролю, зростання податкового тиску та посилення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства.

Період	Зміст та напрямки податкової політики в межах етапів	
	в країнах ЄС	в Україні
2000 – 2010	Впровадження системи методів адміністрування непрямих податків, аналізу економічного стану діяльності суб'єктів господарювання та дотримання ними податкових зобов'язань. Відбувається усунення багатьох проблем та перешкод, які притаманні міжнародному оподаткуванню, зокрема, щодо трансфертного ціноутворення та агресивного податкового планування, податкової оптимізації в транснаціональних компаніях.	Адаптаційно-реформаторський період. Характеризується перманентним процесом реформування податкової системи на основі впровадження зарубіжного досвіду та прийняттям суперечливих рішень, які призводять до суттєвого збільшення витрат на адміністрування податків та зборів і поширення практики ухилення від сплати податків та зростанням загальної суми податкового боргу до бюджетів (як загальнодержавного так і місцевих).
2010 – 2012	Спрощення системи податкового адміністрування шляхом впровадження електронних податкових декларацій і розширення можливостей для дистанційного аналізу та управління. Підвищення важливості інформаційного забезпечення в адмініструванні податків та зборів; активне впровадження заходів, які спрямовані на вдосконалення управління транскордонними зобов'язаннями і запобігання агресивному податковому плануванню.	Прийняття Податкового кодексу, в якому вперше в Україні було здійснено об'єднання великої кількості нормативно-правових актів. Водночас вносяться постійні зміни до ПКУ, які вказують на невизначеність та на відсутність податкової концепції з боку держави щодо створення податкової системи, яка здатна задовольнити й населення, і бізнес, і інтереси держави.
2012 – 2019	Розвивається сервісне обслуговування платників податків, що дозволяє зручно та швидко виконувати податкові зобов'язання. Широко розвиваються міжнародні інструменти обміну податковою інформацією, підвищується роль та значення інформаційної складової оподаткування.	Трансформаційно-інтеграційний період. Характеризується трансформацією податкової системи в умовах євроінтеграційного вектору розвитку країни (в 2014 році підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС) та адаптацією вітчизняного податкового законодавства до європейських стандартів. Визначається стратегічний курс на формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві. З'являється можливість електронного декларування.

Продовження таблиці 1

Період	Зміст та напрямки податкової політики в межах етапів	
	в країнах ЄС	в Україні
2019 – дотепер	Електронне декларування набуває поширення в багатьох державах-членах ЄС як загальнообов’язкове. Радою ЄС розробляються та діють ряд Директив, які регламентують правила в сфері боротьби з ухиленням від оподаткування та налагодження адміністративного співробітництва: ATAD 1 та ATAD 2 (а з 2024 р. - ATAD 3).	Україна поступово інтегрує в національне законодавство положення Директив ЄС щодо боротьби з ухиленням від сплати податків. В червні 2022 р. Україні офіційно надано статус кандидата на членство в ЄС. Для набуття Україною членства в ЄС проводяться реформи адміністрування в напрямку покращення сервісного обслуговування платників податків, діджиталізації процесів оподаткування.

Джерело: складено автором на основі [2;4].

Як видно з таблиці 1, в країнах ЄС процес побудови взаємовигідних та демократичних відносин податкових органів з платниками податків триває від самого початку створення ЄС. В Україні ж почали акцентувати увагу на сервісному обслуговуванню платників, починаючи з 2012 року. Саме тоді було створено Центри обслуговування платників (далі – ЦОП) та зроблено значний прорив у напрямку діджиталізації процесів оподаткування. А на рівні держави у 2021 році було визначено місію ДПС України яка «є повністю транспарентною, сучасною та технологічною податковою службою, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції» [7]. На переконання фахівців в сфері оподаткування, «такі пріоритетні цілі та завдання стоять перед ДПС саме тому, що рівень податкової культури, податкової грамотності та податкової дисципліни платників податків в Україні є досить низькими. Крім того, оцінка суспільством діяльності контролюючих органів та імідж податкової служби не є позитивним, так як переважна більшість громадян вважають її «каральним органом», в чому зізнаються і самі податківці» [6].

Аналізуючи напрацювання вчених та експертів в сфері формування податкової культури, можемо виокремити наступні факторами свідомої сплати податків в країнах ЄС, а саме: індивідуальні цінності та норми, соціальні цінності і норми, віра у справедливість національної податкової системи, простота дотримання податкового законодавства. В свою чергу, невідповідність зазначених факторів регулюється в державах ЄС системою обмежуючого характеру, а саме: швидкістю та точністю виявлення фактів недотримання чи ухилення від виконання податкового обов'язку; швидкістю та точністю застосування коригувальних заходів для усунення таких явищ тощо. Необхідно також зазначити, що в країнах ЄС застосовують різні методи забезпечення високого рівня культури сплати податків та податкової дисципліни, а саме:

- застосування методів примусу (коли увага податкової служби зосереджується більшою мірою на контрольних заходах та встановленні високих невідворотних штрафних санкцій);

- застосування методів переконань (коли податкова служба надає перевагу встановленню партнерських відносин з платниками податків, ставиться до них з більшою повагою та застосовує менше контрольних заходів).

- регульовані альтернативи (коли пріоритетними є доброзичливе ставлення та дружні стосунки з платниками податків, однак застосовуються примусові жорсткі заходи до платників, які порушують чинне законодавство).

Варто зазначити, що в ЄС розробляють рекомендації для податкових органів щодо взаємодії з платниками та рекомендують розмежовувати залежно від ступеня їх співпраці із системою на чотири категорії: сумлінних, епізодичних порушників, систематичних порушників та шахраїв. До перших 2-х категрій зазвичай застосовують заходи превентивного характеру: поради, консультації, просвітницькі заходи, а до 2-х інших, недоброчесних – проведення перевірок, накладення штрафів та притягнення до

відповідальності в судовому порядку. Такий диференційований підхід податкових органів заохочує платників податків сумлінно виконувати свої податкові зобов'язання, підвищує рівень податкової дисципліни та сприяє розвитку високої податкової культури.

Як нами було зазначено, в Україні є нагальна потреба підвищення рівня податкової дисципліни та відповідно і податкової культури. Ми погоджуємось із рекомендаціями Марка П. Беренсона, доктора філософії Королівського коледжу Лондона та експертів Українського парламентського інституту і Центру Разумкова, які провели дослідження на тему «Дотримання законодавства платниками податків та економічне відновлення України» та визначили ключові рекомендації для українських політиків для того, щоб зміцнити довіру громадян до держави і сприяти добровільній сплаті ними податків [3]. На переконання дослідників,

по-перше, необхідно побудувати довіру з боку громадян, які очікують отримати безпеку та якісні послуги, справедливе ставлення з боку уряду в обмін на сплачені ними податки, забезпечення прозорості та ефективного використання державою коштів платників податків;

по-друге, підвищувати рівень податкової грамотності на навчати платників податків, починаючи зі шкільного віку, щоб підвищити довіру суспільства та забезпечити зміну ставлення до системи оподаткування у довгостроковій перспективі;

по-третє, аргументувати та пояснювати рішення уряду про зміни податкового законодавства на доступному рівні, обговорювати їх з громадськістю, проводити дієві інформаційно-роз'яснювальні кампанії;

по-четверте, відстоювати необхідність сплати податків та зборів, як обов'язку, тим самим підвищувати рівень податкової культури, використовувати моральний вплив та пояснення впливу доброчесної сплати податків на досягнення спільних цілей та насамперед перемоги у війні;

по-п'яте, застосовувати правила оподаткування передбачувано, навіть у воєнний час, адже саме стабільна та передбачувана податкова система більше

впливає на залучення іноземних інвесторів та орієнтацію бізнесу на довгострокову перспективу, а ніж ставки податків та зборів;

по-п'яте, посилити податкові перевірки щодо недобросовісних платників, при цьому має бути також і більш жорсткий аудит щодо витрат податків, а результати такого аудиту мають бути доступні для громадськості та публічно обговорюватись, щоб забезпечити ефективне управління та відповідно підвищити довіру громадян, що буде ефективним засобом стримування шахрайства та ухилення від сплати податків.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Порівняльний аналіз особливостей формування культури сплати податків в країнах ЄС та Україні вказує на відповідальне ставлення платників податків в європейських державах до виконання ними податкових зобов'язань на відміну від вітчизняних платників. Свідоме ставлення до сплати податків в країнах ЄС пояснюється довірою до дій уряду та контролюючих органів в сфері оподаткування, справедливістю системи оподаткування, простотою сплати податків через застосування зручних сервісів, отриманням соціальних послуг та користування зручною інфраструктурою, що вказує на зворотні вигоди від сплати податків, а також невідворотними санкціями покарання у випадку виявлення способів ухилення. ЄС від початку свого створення здійснює ряд заходів та розробляє рекомендації для встановлення взаємовигідних довірливих відносин між платниками податків та податковими органами, що позитивно впливає на формування податкової культури та підвищення рівня податкової дисципліни. В Україні протягом всього існування незалежної держави, рівень довіри до органів влади та управління в тому числі і в сфері оподаткування є низьким, що не сприяє добросовісному виконанню податкових обов'язків. Для заохочення дотримання податкового законодавства, уряд повинен зміцнювати довіру громадян та зосередитись на дієвих заходах, що насамперед мають: продемонструвати справедливість оподаткування, його прозорість та ефективне використання коштів платників; пояснювати правила

оподаткування в доступній формі; забезпечити зручні способи сплати та звітності для платників; зміни та доповнення до діючого законодавства мають бути системними та передбачуваними; застосувати вплив моралі та спонукати до сплати податків досягненням спільних цілей, насамперед перемогою у війні. Тільки комплексний підхід та взаємодія всіх суб'єктів податкового процесу може забезпечити високий рівень податкової культури в суспільстві.

Література

1. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія] / В. Л. Андрущенко; Т. В. Тучак. К.: Алерта, 2013. –384 с. (дата звернення: 10.04.2024).
2. Олейнікова Л., Лищенко О. Європейський досвід формування механізмів зменшення адміністративного навантаження на платників податків. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. № 3 (2023). URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/69> (дата звернення: 01.05.2024).
3. Новак В., Беренсон Марк П. Дотримання законодавства платниками податків та економічне відновлення України. *Український парламентський інститут*, 2023. URL: <https://www.kcl.ac.uk/kri/assets/taxpayer-compliance-and-ukraines-recovery-ukrainian-2023.06.01.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).
4. Податкова політика ЄС: які податкові новації необхідні для вступу до ЄС. *Liga Zakon. Think Brave*, 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/news/220530_podatkova-poltika-s-yak-podatkov-novats-neobkhdn-dlya-vstupu-do-s (дата звернення: 04.05.2024).
5. Покатаєва О.В., Кучерова Г.Ю. Фактори свідомої сплати податків: досвід країн ЄС. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* 2015. Випуск 1(11). URL: https://core.ac.uk/outputs/72008418/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (дата звернення: 15.04.2024).

6. Прокопенко, І., & Іванишина, О. (2024). Морально-етичні аспекти взаємовідносин платників податків та контролюючих органів: досвід країн ЄС. *Український економічний часопис*, (4), 40 - 44. <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-4-8> (дата звернення: 19.04.2024).

7. Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2022-2024 роки: Наказ ДПС України від 22.11.2021 № 965. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0965912-21#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

References

1. Andrushchenko V. L. and Tuchak T.V. (2013) *Moralno-etichni imperative podatkov ta opodatkovannya (zakhidna tradiciya): monohrafiia* [Moral and ethical imperatives of taxes and taxation (Western tradition): monograph], Kiev, Alerta, Ukraine.

2. Oleinikova L. and Lyshchenko O. (2023), “European experience in developing mechanisms to reduce the administrative burden on taxpayers”, *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, [Online], vol. 3, available at: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/69> (Accessed 01 May 2024).

3. Novak V. and Berenson Mark P. (2023), “Taxpayer compliance and economic recovery of Ukraine”, *Ukrainskyi parlamentskyi instytut*, available at: <https://www.kcl.ac.uk/kri/assets/taxpayer-compliance-and-ukraines-recovery-ukrainian-2023.06.01.pdf> (Accessed 10 May 2024).

4. Liga zakon. think brave! (2023), “EU tax policy: what tax innovations are needed to join the EU”, available at: https://biz.ligazakon.net/news/220530_podatkova-politika-s-yak-podatkov-novats-neobkhdn-dlya-vstupu-do-s (Accessed 04 May 2024).

5. Pokataieva O.V. and Kucheroва H.Iu. (2015), “Factors of conscious tax payment: the experience of EU countries” *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, [Online], vol. 11, no. 1, available at:

https://core.ac.uk/outputs/72008418/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (Accessed 15 April 2024).

6. Prokopenko, I. and Ivanyshyna, O. (2024), “Moral and ethical aspects of relations between taxpayers and controlling authorities: experience of the EU countries”, *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, [Online], vol. 4, p.p. 40–44, available at: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-4-8> (Accessed 19 April 2024).

7. The State Tax Service of Ukraine (2021), Order “On approval of the Mission and Strategic Plan of the State Tax Service of Ukraine for 2022-2024”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0965912-21#Text> (Accessed 15 April 2024).

Стаття надійшла до редакції 11.06.2024 р.